

АНОТАЦІЯ

Афтанас А. А. Економічна політика нацистського окупаційного режиму в дистрикті Галичина. – Кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 “Історія та археологія” (03 Гуманітарні науки). – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2023.

Дисертаційна робота присвячена вивченню головних напрямів нацистської економічної політики на теренах дистрикту Галичина, який у роки Другої світової війни входив до складу Генеральної губернії – адміністративно-територіальної одиниці, створеної гітлерівським урядом.

Аналіз історіографічного доробку як вітчизняних, так і зарубіжних учених свідчить про відсутність комплексної праці, яка характеризувала б найважливіші аспекти пропонованої теми дослідження. У відображенні особливостей нацистського окупаційного режиму, вивчення якого розпочалось одразу ж після завершення Другої світової війни, простежувались відмінності між методологічними підходами радянської та зарубіжної історичних наук. Встановлено, що з утвердженням незалежності України вітчизняні вчені почали переймати теоретичні й концептуальні зразки європейської історіографії, популяризувати й розвивати нові дослідницькі напрями. Окреслені позитивні тенденції сприяли появі низки ґрунтовних праць, тематика яких у радянську добу була табуованою або піддавалась суворій цензурі. Попри те, що проблематика історичних студій щороку розширювалась, цілісна розвідка про специфіку господарського становища краю в роки нацистської окупації досі відсутня. Узагальнюючі праці як зарубіжних, так і вітчизняних учених охоплювали лише частину проблем, закладаючи таким чином основи до написання комплексного дослідження, актуалізованого сучасною суспільно-політичною ситуацією.

Джерельна база дисертації представлена значним обсягом документів українських і німецьких архівосховищ, потужний інформаційно-фактологічний потенціал яких уможливує неупереджену, всебічну й об’єктивну оцінку

особливостей нацистського управління господарством галицького дистрикту. Водночас залучено корпус мемуарної літератури, матеріалів преси, усноісторичних свідчень, які розкривають різні аспекти окресленої проблематики.

Розглянуто особливості становлення й поступу німецької колоніальної політики на зламі ХІХ–ХХ ст. Визначено місце українських земель у планах кайзерівської Німеччини та вищого державного керівництва Третього Райху. Окремо розкрито ідеологічні засади нацистського концепту “життєвого простору” (*Lebensraum*). Констатовано, що оволодіння промисловим, аграрним й трудовим потенціалом українських територій посідало одну з чільних ролей в успішності встановлення й функціонування нацистського “нового порядку”. Простежено етапи підготовки гітлерівської Німеччини до розв’язання збройного конфлікту.

Окупаційна політика, яку проводила цивільна адміністрація галицького дистрикту, зводилась до встановлення ефективної системи господарської експлуатації краю. Зважаючи на специфіку економічного устрою щойно зайнятих теренів, найперспективнішою галуззю залишалась аграрна. Здійснення безперервного постачання сільськогосподарської продукції до Німеччини та забезпечення потреб Вермахту були пріоритетними завданнями представників чиновницького апарату. Для досягнення поставлених цілей окупаційна влада використовувала різноманітні підходи. Протягом перших місяців певний вплив на населення чинила нацистська пропаганда, яка намагалась формувати суспільну думку таким чином, щоб не виникало жодного сумніву у трактуванні Німеччини як країни-визволительки від більшовицького ярма. Через засоби масової інформації поширювались гасла відновлення стабільного й мирного життя, декларувалось повернення попереднім власникам їхньої землі й майна, конфіскованих радянським режимом.

Попри чималі зусилля, які докладав відділ пропаганди у конструюванні позитивного образу нової влади, ступінь лояльності населення краю до неї неухильно знижувався. Це було зумовлено жорсткою окупаційною політикою у

сільськогосподарській сфері. Передусім йшлося про обов'язкову здачу натурального податку – контингенту, обсяг якого щороку зростав. За невиконання планів заготівлі сільськогосподарської продукції передбачались різні покарання. Вони накладались як на керівників громад, так і окремих сільських господарів. Не впливали на показники контингенту й стихійні лиха (повені), які були частим явищем для галицького дистрикту.

Окремо проаналізовано роль місцевої кооперації в контексті реалізації кампанії заготівлі аграрної й тваринницької продукції. Доведено, що відновлення діяльності кооперативних спілок відіграло важливу роль у налагодженні товарообігу в межах дистрикту. Спираючись на розгалужену мережу кооперативних об'єднань, окупаційна адміністрація здійснювала збір натуральних податків й преміювання населення. Проаналізовано важливі аспекти кадрової політики керівництва кооперативного руху, зокрема процедуру підготовки, вишколу й перекваліфікації працівників окружних і повітових товариств. Розглянуто напрями харитативної діяльності кооперативних спілок.

Нацистська політика у сфері промисловості характеризувалась відсутністю чітких планів щодо розвитку згаданої галузі в дистрикті Галичина. Це спричинило певну дезорганізацію, яка мала місце на початковому етапі окупації. Відновлення діяльності енергетичного сектору, підприємств оборонно-промислового комплексу розглядались владою як пріоритетні кроки. З'ясовано, що зміна ситуації на фронті зумовила перегляд попередніх підходів до управління галуззю. Поряд з відновленням роботи низки невеликих підприємств, простежувалось проникнення в галицький дистрикт потужних німецьких концернів, які монополізували управління найважливішими промисловими секторами.

Кадрова проблема залишалась однією з найгостріших протягом усього періоду нацистської окупації краю. Відсутність кваліфікованих управлінців, працівників не дозволяла повноцінно використати промисловий потенціал дистрикту. Відчувався помітний дефіцит фахової робочої сили передусім на стратегічно важливих підприємствах нафтової та оборонної галузей.

Непоследовна політика використання трудового ресурсу краю проявлялась у масштабних депортаційних акціях та необхідності залучення все більшої кількості працівників на місцеві підприємства. У зв'язку зі згаданими розбіжностями посилювалась експлуатація робітників, яких скеровували на фабрики й заводи. Суворі покарання, які застосовувались до порушників дисципліни й саботажників, неналежне матеріально-технічне забезпечення, важкі умови праці підживлювали негативне ставлення населення до окупаційної влади.

Погіршення ситуації на фронті спричинило раціоналізацію управління економікою Третього Райху й окупованих ним територій. У рамках згаданих процесів здійснювались ретельні перевірки підприємств дистрикту Галичина на предмет важливості їхньої діяльності для потреб фронту. Комісії, які опікувались загальними питаннями, ухвалювали рішення про закриття багатьох організацій, виробничі потужності яких не використовувались в інтересах війська. Водночас здійснювалось вивезення “непотрібного” й “надлишкового” обладнання з низки підприємств. Окреслене устаткування транспортували на фабрики й заводи оборонної галузі, які здебільшого знаходились поза межами галицького дистрикту. Відступ німецьких підрозділів призвів до пришвидшення евакуаційних заходів, під час яких проводилось організоване вивезення техніки й персоналу зі стратегічно важливих підприємств. Обладнання, яке не вдалось транспортувати, руйнували чи виводили з ладу.

Політика працевикористання місцевого населення окупованих Німеччиною територій пройшла певну еволюцію. Корективи, які вносило керівництво країни, зумовлювались обставинами на фронті, тотальною мобілізацією чоловічого населення до війська. Брак трудових ресурсів в економіці визначив долю мільйонів людей, яких депортували до Третього Райху із зайнятих Вермахтом земель. Виїзд на працю до Німеччини мав певну специфіку. З'ясовано, що протягом перших місяців окупації галичани вирушали здебільшого добровільно, що пояснювалось історичною традицією трудової міграції вихідців краю у попередні десятиліття. Згодом переважила практика

примусової депортації населення. Це зумовлювалось зниженням потоку добровольців із галицького дистрикту. Детально проаналізовано роль різних гілок цивільної адміністрації, інституцій, які здійснювали пошук робочої сили, висвітлено ступінь залучення поліційних структур до кампанії, розглянуто ставлення мешканців краю до посилення мобілізаційних контингентів. Ці та інші чинники впливали на обрання стратегії уникнення вивезення до Німеччини. Населення намагалось врятуватись від депортації як легальними, так і незаконними шляхами. Останні викликали жорстку реакцію з боку карально-репресивних органів влади.

Окупаційна адміністрація залучала чималу кількість галичан до виконання трудової повинності. Їй підлягали усі без винятку етнічні групи, які проживали в дистрикті. Так, для українського населення було створено окрему організацію – “Українську службу Батьківщині” (Баудінст). До неї скеровували здебільшого молодь, яка займалась будівництвом, ремонтом шосейних доріг, здійсненням меліораційних робіт, спорудженням укріплень тощо. Спираючись на широку джерельну базу, вдалось проаналізувати особливості функціонування окреслених підрозділів, визначити умови побуту й праці тих, кого рекрутували до Баудінсту. Окремо висвітлено роль та місце карних таборів у системі контролю за втікачами й порушниками дисципліни у згаданих формуваннях.

Найжорстокішим було ставлення до представників єврейської громади, що відповідало нацистським расовим переконанням. Галицьких юдеїв залучали до найважчих фізичних робіт, що у поєднанні з важкими умовами життя спричиняли високі показники їхньої смертності. Кваліфікованих євреїв відправляли на стратегічно важливі підприємства, установи цивільної влади, зайнятість у яких бодай тимчасово дозволяла уникнути транспортування до фабрик смерті чи розстрілу.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у тому, що відомості про особливості реалізації нацистської економічної політики на теренах дистрикту Галичина можуть бути використані для написання узагальнюючих праць з історії становища й розвитку господарства українських

земель в роки Другої світової війни, розробці спеціальних курсів і дисциплін для студентів університетів.

Ключові слова: Україна, Друга світова війна, Генеральна губернія, дистрикт Галичина, нацистський окупаційний режим, тоталітаризм, пропаганда, селянство, контингент, кооперативний рух, промисловість, трудова мобілізація, Баудінст.

SUMMARY

Aftanas A. Economic Policy of the Nazi Occupation Regime in the District of Galicia. – A qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 032 “History and Archeology” (03 Humanities). – Ivan Franko Lviv National University, Lviv, 2023.

The dissertation work is dedicated to study the main directions of the Nazi economic policy in the District of Galicia, which during the World War II was the part of the General Government, an administrative-territorial unit established by the Nazi government.

The analysis of the historiographical heritage, both domestic and foreign scholars, reveals the absence of a comprehensive work that would characterize the most important aspects of the proposed research topic. The differences between the methodological approaches of Soviet and foreign historical scholarship were traced to the reflection of the peculiarities of the Nazi occupation regime, the study of which began immediately after the end of World War II. It has been established that domestic scholars began to adopt theoretical and conceptual models from European historiography, popularizing and developing new research directions with the declaration of Ukraine's independence. These positive trends contributed to the emergence of a series of comprehensive works, the subject matter of which was either taboo or subject to strict censorship during the Soviet era. A comprehensive study on the economic situation of the region during the Nazi occupation is still lacking, despite

the expansion of the subject matter in historical studies each year. The comprehensive works by both foreign and domestic scholars have only covered a portion of the issues, laying the foundation for a comprehensive study that is currently relevant in the contemporary socio-political context.

The source base of the dissertation consists of a substantial volume of documents from Ukrainian and German archives, with a powerful information and factual potential that enables an unbiased, comprehensive, and objective assessment of the peculiarities of Nazi administration of the economy in the District of Galicia. Additionally, memoir literature, press materials, and oral historical testimonies have been incorporated, which shed light on various aspects of the outlined research problem.

The study explores the formation and progression of German colonial policies at the turn of the 19th and 20th centuries. It determines the place of Ukrainian lands in the plans of Imperial Germany and the higher state leadership of the Third Reich. The ideological principles of the Nazi concept of “*Lebensraum*” (living space) are separately elaborated. It is noted that the acquisition of the industrial, agricultural, and labor potential of Ukrainian territories played a pivotal role in the successful establishment and operation of the Nazi “new order”. The stages of Hitler’s Germany’s preparation for armed conflict are traced.

The occupation policy implemented by the civil administration of the District of Galicia aimed at establishing an effective system for the economic exploitation of the region. The agricultural sector was remained the most promising given the specific economic structure of the recently occupied territories. Top priorities for the officials were ensuring the continuous supply of agricultural products to Germany and meeting the needs of the Wehrmacht. The occupational authorities employed various approaches to achieve these goals. During the initial months, Nazi propaganda had a certain influence on the population, attempting to shape public opinion in a way that left no doubt about Germany being seen as a liberating country from Bolshevik oppression. Slogans about the restoration of a stable and peaceful life were spread

through mass media, was declared the return of land and property which had been confiscated by the Soviet regime to their previous owners.

Despite the considerable efforts made by the propaganda department in constructing a positive image of the new regime, the level of loyalty of the local population to it steadily declined. This was primarily due to the harsh occupation policy in the agricultural sector. The compulsory delivery of natural produce, known as “contingent”, was a major issue, and its quota increased each year. Various penalties were imposed for failing to meet agricultural production quotas, affecting both community leaders and individual farmers. Natural disasters such as floods, which were a common occurrence in the Galicia District, did not have any influence on the quota requirements.

The role of local co-operation in the context of the implementation of the campaign for the procurement of agricultural and livestock products is analysed separately. It is proved that the resumption of the activities of cooperative unions played an important role in establishing the turnover of goods within the Galicia District. The occupation administration collected natural taxes and provided incentives to the population relying on an extensive network of cooperative organizations. The study also examines important aspects of the personnel policy of cooperative movement leadership, including the training and retraining of staff at district and county levels. The direction of charitable activities of cooperative unions is also considered.

The Nazi policy in the industrial sector was characterized by a lack of clear plans for the development of this industry in the Galicia District, leading to some disorganization in the early stages of the occupation. The authorities considered the restoration of the energy sector and defense-industrial complex enterprises as top priorities. However, changing circumstances on the front lines led to a reassessment of previous approaches to industrial management. Alongside the reactivation of numerous small businesses, powerful German conglomerates entered the Galicia District, monopolizing the management of the most important industrial sectors.

The issue of personnel remained one of the most acute throughout the Nazi occupation period. The lack of qualified managers and workers prevented the full utilization of the district's industrial potential. A noticeable shortage of skilled labor was particularly felt in strategically important enterprises in the oil and defense industries. Inconsistent labor resource utilization policies were evident in large-scale deportation campaigns and the need to involve an increasing number of workers in local enterprises. These disparities intensified the exploitation of workers sent to factories and plants. Harsh penalties for discipline violators and saboteurs, inadequate material and technical support, and challenging working conditions fueled the population's negative perception of the occupation authorities.

The deteriorating situation on the front lines led to a rationalization of the economic management by the Third Reich and the occupied territories. As part of these processes, meticulous checks were conducted on the importance of enterprises within the Galicia District for the needs of the military. Commissions responsible for general issues decided to close many organizations whose production capacity was not used in the interests of the army. Simultaneously, equipment deemed "unnecessary" or "excessive" was removed from various enterprises. This equipment was transported to factories and plants in the defense industry, which were mostly located outside the Galicia District. The German retreat expedited evacuation measures, including the organized removal of machinery and personnel from strategically important facilities. Equipment that couldn't be transported was either destroyed or rendered inoperable.

The policy of employing the local population of the German-occupied territories has undergone a certain evolution. Corrections made by the leadership of the country were influenced by circumstances on the front lines and the total mobilization of the male population into the military. The labor resource shortage in the economy determined the fate of millions of people who were deported to the Third Reich from the occupied lands. The process of labor migration to Germany had its own characteristics. During the initial months of the occupation, Galicians largely volunteered for labor in Germany, influenced by historical traditions of labor migration from the region in previous decades. Later, the practice of forced deportation of the

population prevailed, primarily due to a decrease in the flow of volunteers from the District of Galicia. The study analyzes in detail the roles of various branches of the civil administration, institutions engaged in the search for labor, the degree of involvement of police structures in the campaign, and the attitudes of the local population toward the strengthening of mobilization quotas. These and other factors influenced the choice of strategies to avoid being sent to Germany. The population attempted to escape deportation through both legal and illegal means, with the latter eliciting a harsh response from punitive and repressive authorities.

The occupation administration engaged a significant number of Galicians in performing labor duties, encompassing all ethnic groups residing in the district. A separate organization called the “Ukrainian Service to the Homeland” (Baudienst) was established for the Ukrainian population. This organization primarily directed young individuals who were involved in construction, road repairs, drainage work, fortifications, and other labor-intensive tasks. Using a wide range of sources, the study was able to analyze the functioning of these units, determine the living and working conditions of those recruited into Baustelle. Additionally, the role and place of penal camps in controlling deserters and discipline violators within these units were separately highlighted.

The treatment of the Jewish community members was the most brutal, aligning with Nazi racial beliefs. Galician Jews were subjected to the most physically demanding labor, coupled with harsh living conditions, resulting in high mortality rates. Skilled Jewish workers were sent to strategically important enterprises and civil administrative institutions, where employment temporarily allowed them to avoid transportation to death camps or execution.

The practical significance of this dissertation research lies in the fact that the knowledge about the specifics of implementing Nazi economic policies in the Galicia District can be utilized for writing comprehensive works on the history of the economic situation and development of Ukrainian lands during World War II. This information can also be valuable for developing specialized courses and academic disciplines for university students.

Keywords: Ukraine, World War II, General Government, the District of Galicia, Nazi occupation regime, totalitarianism, propaganda, peasantry, contingent, cooperative movement, industry, labor mobilization, Baudienst.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Aftanas A. Economic Policy of the German Occupational Authority in the Kolomyia Region (According to the “Vollia Pokuttya” Newspaper 1941–1944). *The International relations of Ukraine: scientific searches and findings*. 2021. № 30. P. 325–341.
2. Афтанас А. Територіальне вирішення єврейського питання в Люблінському дистрикті (1939–1941). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2020. Випуск 21. С. 180–196.
3. Афтанас А. Нацистська кампанія вербування й депортації населення в дистрикті Галичина (1941–1944). *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2023. 26(3).С. 134–143.
4. Афтанас А. Західноукраїнська кооперація в роки нацистської окупації (1941–1944). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2022. Випуск 54. С. 141–153.
5. Афтанас А. Організація і діяльність “Української служби Батьківщині” в дистрикті “Галичина” (1941–1944). *Новітня доба*. Випуск 10. 2022. С. 116–126.

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації

1. Афтана А. Підготовка нацистської Німеччини до Другої світової війни: економічний аспект. *Історичні пам'ятки Галичини*. Матеріали VII-ї краєзнавчої конференції (13 березня 2020 р.). Львів, 2020. С. 98–102.
2. Афтана А. Дистрикт Галичина в планах нацистської Німеччини: політика працевикористання євреїв. *Історичні пам'ятки Галичини*. Матеріали VIII-ї краєзнавчої конференції (3 травня 2023 р.). Львів, 2023. С. 221–224.